

UNIVERSITY AND SOCIETY IN IAȘI, AFTER "MAREA UNIRE". BETWEEN THE "CLEANING" OF THE UNIVERSITY SPACE AND THE NEED OF ACADEMIC LIFE¹

Cătălin BOTOȘINEANU

"Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In 1919, at the beginning of the inter-war era, a series of academic protests at the Faculty of Letters were the highlights of the year. The reasons behind them were of an accusing nature and were acknowledged as the basis of administrative dealings according to the military commitments during the conflagration. The stake of the conflict was the attempt to suspend the professor Ilie Bărbulescu, who had had a pro-German attitude during the war, from the education system. The interest of the group which initiated the suspension proposition was triggered by the new context at the end of the conflagration, in which the winners aimed at obtaining rewards and punishing the `traitors`.

As a result of having supported the official line of the Romanian state, the professors O. Tafrali, I. Găvănescu and I. Ursu sought, upon their return from their academic mission in Paris, to increase their influence within the Faculty. The academic staff around the Germanic philology professor Traian Bratu, though, understood that accepting Bărbulescu's suspension would constitute important leverage for the professors returning from Paris. The moral primacy, claimed by the Paris professors, who were after a new power dynamic within the Faculty, was at stake. The opposition shown towards Bărbulescu's suspension was meant to salvage several hierarchical positions, as the group seconding the accused professor struggled to maintain its primacy in managing the faculty's decision-making processes.

In the collective memory of the nationalist students, December 10th was instrumented as a founding event and perceived as a moment when the students' wishes expanded beyond the university environment (heating, scholarships), becoming an issue of national interest. The context of the conflict's outbreak was set up. Between 1921 and 1922 there was an open conflict between the rector Traian Bratu and A.C. Cuza starting from the fake diplomas issued by the Faculty of Law. The Rectorate, as well as the Faculty, requested that the Ministry intervene to mediate in the disagreement. The central institution's indecision contributed to the lack of involvement of the two Iași University bodies in the case of the student acts of violence. With this background, nationalist students got a green light imposing their anti-Semitic program and blocking the University's functioning.

The request that the numerus clausus principle be applied transformed the manifesting students into political agents, and from that moment onward the university professors' competencies were inevitably obstructed. Through the transfer of the students' requirements

¹ Această cercetare a fost finanțată din contractul Cercetători competițivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE) – POSDRU/159/1.5/S/140863 proiect strategic „Programe doctorale și postdoctorale – suport pentru creșterea competitivității cercetării în domeniul științelor umaniste și socio-economice” cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

outside the university environment, the Iași University entered a new phase, one of uncertainty, insults and physical aggressions aimed at the academics, of delays in appointing certain professors and long intermissions in the running of daily activities. At the same time, the social dimension of the student unrest, through the street protests, which had taken the matter into the public space – elicited, as was normal, the politicians' attention. Each year after 1922, the month of December meant a rising tide of uneasiness among academics and the rekindling of anti-Semitic enthusiasm among students. On the other hand, the Ministry of Public Instruction isolated itself through the procedures required by the convention of authority towards the academic system without committing to a solution to the problem. Nationalist students, reunited in the Association of Christian Students, instigated by the professor A. C. Cuza, blocked all the steps taken towards reopening the University under conditions other than those demanded by their anti-Semitic program.

In this context, the Faculty of Law's position became problematic. On the one hand, the image of hotbed of anti-Semitic ideology was becoming attached to it, while at the same time it was required that steps against the disruptive students be taken. During the first stage of the violent acts, the faculty professors ignored the Senate's decisions regarding the manifestations' authors. Gradually, particularly after 1924, the way in which the Iași jurists were perceived could no longer be separated from the context in which A. C. Cuza's ideology was spreading among the students.

Keywords: Iasi University, nationalist students, professor A. C. Cuza, the "traitors" teachers, interwar period

În primul deceniu interbelic, Universitatea din Iași a constituit terenul propice unde s-au testat unele din marile teme ale societății românești ieșite din război. „Profesorii trădători” care au colaborat cu ocupantul german, rolul învățământului, a culturii în general ca temelie a formării noi societăți, chestiunea integrării studenților din Basarabia s-au consolidat în cultura academică ieșeană drept subiecte recurente și semnificate într-un mod identitar. Astfel, „sănătatea națiunii” și dezvoltarea comunității academice s-au aflat uneori în corespondență și au fost legate de aceste teme care au conturat dezbaterile din societatea românească.

În primii ani interbelici, situația vieții politice, a societății românești în general au fost unele complicate. De altfel, istoricii români ai epocii interbelice au încercat să radiografeze îndeaproape ceea ce s-a numit „entuziamul Marii Uniri”. Pe lângă caracterul inaugural al evenimentelor care au condus la crearea României Mari, societatea românească a primilor ani interbelici a trebuit să facă față problemelor grele pe care războiul și, mai ales, provocările ulterioare le-au adus clasei politice și elitei românești. „Grandoarea” evenimentelor din anul 1918 și a politicii liberale nu a condus către o unificare și integrare naturală a provinciilor românești². De asemenea, opțiunile exprimate în timpul conflagrației referitoare la alianțele României au constituit, la finalul războiului, motive pentru a divide structural elita politică și culturală a societății românești.

² Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, Editura Univers, 1998, p. 69 și *passim*.

În Universitate, primii ani după marea conflagrație au presupus susținerea unui ideal militant al funcției universitare. În fața unei politici de căutare a „trădătorilor”, universitarii s-au separat în câteva grupări distincte. O primă fracțiune au constituit-o profesorii pentru care idealul universitarului neangajat, tipul savantului, a reintrat în drepturi odată cu politizarea excesivă a spațiului academic în jurul provocărilor noilor realități de după 1918. În timp, aceștia vor renunța să participe la ședințele Colegiului Universitar, asumând plinar rolul de apostolat. Un al doilea grup, cel mai numeros, care va fi cunoscut contemporanilor drept „grupul de la Viața Românească” va aluneca încet spre o formă de conservatorism, în care opiniile de stânga și tradiția Universității autonome în fața politicului vor fi determinante. De asemenea, profesorii din această grupare vor încerca să susțină un model de universitar care, în fața provocărilor spațiului public, își păstra intact capitalul simbolic de expert în domeniul respectiv. În această grupare au fost atât profesori angajați politic, de obicei în rândul țărăniștilor, cât și universitarii „intelectuali”. Liderii acestei grupări au fost G. Ibrăileanu și T. Bratu în Facultatea de Litere și Filosofie, P. Bujor, I. Borcea și N. Costăchescu de la Facultatea de Științe.

În cazul Universității din Iași, în primul deceniu interbelic mai ales, s-a format un curent de opinie favorabil deschiderii regionale a așezământului și pentru ieșirea de sub tutela Ministerului Instrucțiunii. La această nouă direcție a contribuit și contextul în care s-a coalizat la Iași o grupare țărănistă, care va face eforturi pentru păstrarea Universității în afara dominării liberale. Viața academică nu s-a desfășurat doar în jurul unor probleme administrative, temele aflate în vizorul așezământului universitar fiind valorizate aproape exclusiv în registru politic și în prelungirea dezbaterilor din societatea românească ieșită din război.

Imediat după Marea Unire, atât Universitatea din Iași cât și autoritățile centrale au avut interese specifice care nu au fost neapărat convergente. Universitatea din Iași, o universitate provincială în cadrul României interbelice, cu profesori predispuși la folosirea imaginii publice pentru obținerea unei poziții administrative sau medierea unui transfer la București, va constitui terenul principal al cercetării noastre.

Am avut în vedere primii ani de după Marea Unire, ca o perioadă particulară a Universității din Iași. În cadrul sistemului politic, primul deceniu interbelic este dominat de partidul liberal și de opera reformatoare a gândirii liberale. Universitatea din Iași particularizează acest interval prin câteva mutații structurale. A fost momentul în care au fost „politizate” teme precum culpa morală a profesorilor care au susținut alianța cu Puterile Centrale, s-au dat lupte serioase pentru apărarea autonomiei și a dreptului Universității de a-și impune rectorul, apoi a fost epoca studenților din „generația 22” care au schimbat profilul instituțional al Universității. În cazul din urmă, ideologul studenților „creștini”, profesorul A.C. Cuza a ieșit la pensie, odată cu plecarea sa diminuându-se potențialul destabilizator al manifestațiilor studențești. În același timp, a fost perioada în care Universitatea din Iași a cunoscut un aflus semnificativ al transferurilor profesorilor. La finalul acestor ani, Universitatea din Iași avea să cunoască o epocă de consolidare. Era pentru prima oară când un rector, P. Bogdan, își încheia mandatul, primii rectori interbelici demisionând. Integrarea studenților basarabeni a urmat cursul firesc, mai mult decât atât, la Chișinău, în anul 1926 înființându-se Facultatea de Teologie. Recrutarea profesorilor, alegerile pentru funcția de

rector, stabilitatea catedrelor și a profesorilor care le ocupau au devenit evenimente firești, fără încărcătura primilor ani interbelici.

„Curățirea” spațiului universitar de profesorii trădători

Prin discursurile lor, în special cele anii 1916-1917, o parte a politicianilor Partidului Conservator dar și unii profesori ai Universității din Iași, juriștii C. Stere și V. Arion precum și filologul Ilie Bărbulescu, și-au văzut confirmate predicțiile privind superioritatea militară a Puterilor Centrale și eșecul României alături de Antanta. Finalul războiului însă, favorabil intereselor naționale ale țării, a adus oprobriul public celor mai mulți dintre opozanții liniei oficiale și, în cele din urmă, ieșirea din prim-planul vieții politice sau excluderea din Universitate, în cazul profesorilor universitari. „Sacrificiul pentru patrie” a căpătat în anii imediat următori finalului războiului un capital de legitimare superior competenței universitare. În Universitatea din Iași s-au pus în evidență diverse ipostaze ale unor practici protestatate. Motivațiile acestora au fost de natură acuzatorie, fiind enunțate de către profesori și asumate în raporturile dintre ei în funcție de angajarea militară la care au fost părtași. Singularitatea celor care au trecut prin botezul focului avea corespondență și în modul în care au integrat patriotismul după război

Față de atitudinea nepatriotică a unora dintre profesorii celor două Universități rămași în țară, profesorii români aflați în misiune la Paris au trimis Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, la 14 februarie 1919, un memoriu prin care au cerut în mod imperativ „să procedați la suspendarea din învățământ a acelor profesori care s-au făcut nedemni de misiunea lor”³. De la Universitatea din Iași semnau memoriul, O. Tafrali, I. Găvănescu și I. Ursu, motivele invocate făcând apel la normele de conduită ale „familiei universitare”, la calitatea morală a acelor care „au pângărit demnitatea de îndrumători morali ai tinerimii noastre universitare”⁴.

Acesta era, în fapt, și sensul decretului lege, din 29 ianuarie 1919, care deja prevedea ca măsură principală obligativitatea Consiliilor Profesorale „să desemneze ele însele pe acei profesori care au făcut dovada unei atitudini nepatriotice”⁵. Memoriul profesorilor avea darul să susțină prevederile decretului, el fiind trimis de Minister la toate Facultățile din țară.

Vara anului 1919 a fost una extrem de zbuciumată pentru Facultatea de Litere. Se cerea excluderea din facultate a profesorului Ilie Bărbulescu, acuzat de atitudine nepatriotică în timpul conflagrației. Așa cum vedea, cazul a presupus mai mult o luptă pentru putere între cele două grupări ale facultății. Cu ocazia întoarcerii în țară a profesorilor plecați din 1917 în misiunea universitară din Franța, s-au putut confrunța opiniile „patriotice și cele antinaționale”. Atât Tafrali cât și Găvănescu au cerut ca Bărbulescu să nu fie primit în Consiliile Facultății, întrucât nu putea întruni o dublă calitate, de pârât și de judecător⁶. Bărbulescu, lezat dar în același timp și conștient de susținerea celorlalți profesori care se opuneau suspendării, cerea în schimb decanului convocarea imediată a Consiliului Facultății, pentru ca „Tafrali să-și spună ce are de spus patriotic. Mă rog”⁷. Radicalizarea conflictului a

³ ANI, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 144/1918-1919, f. 4.

⁴ Idem, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 897/1919, f. 445.

⁵ Ibidem, f. 3.

⁶ Scrisoarea lui Tafrali către Gusti, din 10 iunie (Idem, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 144/1918-1919, f. 9-10).

⁷ Scrisoarea lui Bărbulescu către Gusti, din 14 iulie 1919 (Ibidem, f. 14)

impus din partea lui Tafrali cererea către decanul Gusti, despre care știa că își „fixasese părerea”, ca Bărbulescu să fie suspendat în prealabil, după care să fie judecat de un juriu universitar⁸. Acest lucru nu s-a întâmplat, profesorul de slavistică, în ciuda atâtor opoziții, beneficiind de creditul majorității colegilor săi.

Părerile profesorilor din Facultate erau radical opuse, arătând coagularea a două grupări. Prima, virulentă, intransigentă, formată din I. Găvănescul, O. Tafrali și I. Ursu, „vorbea” de pe pozițiile naționalismului ultragiat. Cea de-a doua grupare îi reunea pe T. Bratu, D. Gusti și G. Ibrăileanu, profesori care se opuneau înlăturării lui Bărbulescu din învățământul universitar și care încercau să pună lucrurile într-o altă lumină, apărând drepturile la libertatea de expresie ale unui intelectual. Dincolo de acest pretext și de conștientizarea naivității sincere a lui Bărbulescu, această grupare s-a opus creșterii influenței și autorității colegilor care „monopolizau cauza naționalismului” și care vizau întâietatea în gestionarea proceselor decizionale din cadrul Facultății.

În parte, acest lucru avea să fie confirmat doi ani mai târziu de o scrisoare a lui Gusti către Ibrăileanu, din 24 ianuarie 1921, din care transpare aerul de familiaritate și de prietenie care îl lega pe Gusti de Ibrăileanu și de Bratu, numiți „cele două puncte luminoase și liniștitoare”. Fostul profesor de sociologie de la Iași îi încuraja să reziste încercărilor ce se ticluiau „în laboratorul de infamii al măștrilor neîntrețuți: Gă., Ta. și Bărb. Ce splendidă trinitate. Poate îți mai aduci aminte cât am luptat, d-ta Bratu și cu mine, ca să-l salvăm pe Bărb. de furia sfâșietoare și și necruțătoare a celor doi patrioți: Gă și Ta. Iată-i acum la un loc”⁹. Revenind la vara anului 1919, o scrisoare a lui Bratu către decanul D. Gusti arată și modalitatea prin care a fost apărat Bărbulescu și cum, prin ricoșeu, s-au contabilizat „sacrificiile” lui Tafrali, Ursu și Găvănescu la reușita, mai ales militară, a României. Aceasta se circumscria principiului judecării datoriei față de țară prin sacrificiul pe front. Prin acest gen de raționament, Bratu a încercat să echilibreze și să claseze controversa și, mai mult decât atât, să-și exerseze prestigiul simbolic câștigat pe front.

Scrisoarea sa către D. Gusti, din 10 iulie 1919, luna cea mai încărcată de evenimente în cazul Bărbulescu, este păstrată în arhiva Traian Bratu de la Biblioteca Academiei Române¹⁰. Această adresă nu se regăsește în dosarul 144/1919 din arhiva Facultății de Litere, dosar care conține scrisorile către decanul Gusti, din lunile iunie și iulie ale anului 1919, ale celor implicați în conflict. Faptul că Bratu se adresa decanului și nu vechiului prieten Gusti explică caracterul voit oficial al scrisorii și posibilitatea folosirii acesteia, ca și celelalte adresate decanului Facultății de Litere, în dosarul ce-l privea pe Bărbulescu.

Motivația principală a lui Bratu era aceea „de a mă debarasa cel puțin pe mine însumi de acest caz și de a-mi câștiga liniștea și libertatea”¹¹. Acesta își începea epistola explicând atmosfera încărcată din Facultate, care se datora și Ministerului ce nu s-a mulțumit cu regretele exprimate de Bărbulescu și nu a putut accepta epilogul cazului, impus în

⁸ Scrisoare lui Tafrali către Gusti, 3 iulie 1919 (Ibidem, f. 15-17).

⁹ Scrisoare lui D. Gusti către Ibrăileanu, în *Scrisori către Garabet Ibrăileanu*, vol. III, ediție îngrijită de M. Bordeianu, V. Botez, Gr. Botez, București, Editura Minerva, 1973, p. 79-80.

¹⁰ Biblioteca Academiei Române (BAR), Secția Manuscrise-Carte Rară, Arhiva 1636 (Traian Bratu), Scrisoarea lui Bratu către Decanul Facultății de Litere și Filozofie, 10 iulie 1919.

¹¹ Ibidem.

Universitate, conform căruia incidentul era considerat închis. Nu fără motiv, Bratu era foarte mirat de faptul că adresa începea cu declarații de respect pentru autonomia Universității și se termina „cu amenințarea, că va recurge la alte mijloace legale, în cazul în care nu am decide în conformitate cu vederile Domiei Sale sau ale colegilor noștri de la Paris”. Contrariat, Bratu îl întreba pe Gusti dacă părerea ministrului despre autonomia Universității „se afla la începutul sau la sfârșitul adresei”¹².

În privința moralității „profesorilor nepatrioți” care urmau să predea studenților, locotenentul în rezervă T. Bratu atrăgea atenția tuturor celor care plecaseră la Paris, precum și autorităților, să ofere un răspuns la „întrebarea: care era situația militară în iulie 1917 ?, în vremea pregătirii luptelor de la Mărăști și Mărășești, care ne-au reabilitat cinstea și au reînviat gloria noastră militară, după care nu puteam peri decât acoperiți de glorie”. Pentru că, amintea Bratu în continuare, opinia publică vorbea deja de cazuri în care „misiunea în străinătate, stoarsă de la guvernul de atunci ar fi fost mijlocul de a îndrepta unele situații de dezertori”¹³. Profesorilor de la Paris, care cereau măsuri împotriva celor care s-au făcut „nedemni de misiunea lor”, le amintea că era inadmisibil „să se facă patriotism cu vorba și a se lăsa pe seama altora patriotismul cu faptele”¹⁴.

Bratu a căutat să impună principiul faptei și nu al vorbeii în conturarea și afirmarea unui sentiment național. În opoziție, O. Tafrali, I. Ursu și I. Găvănescu au văzut misiunea lor la Paris cel puțin egală ca importanță pentru țară, prin rezultatele pe care pretindeau că le-au adus. Din punctul de vedere al celor care îl clamau, sentimentul datoriei era împlinit în ambele cazuri. În schimb, acest conflict și controversele care i-au urmat au pus în evidență inegala dispoziție a profesorilor mobilizați de a denunța actele „nepatriotice”. Miza politică a afirmării acestor sensibilități a privit mai puțin asumarea unui sentiment național, cât mai ales asigurarea unui prestigiu simbolic pentru profesorii de la Paris și, prin aceasta, afirmarea drepturilor asupra conducerii Facultății. Raționalizarea celor două forme de patriotism arată un conflict pentru stabilirea unei noi ierarhii, în cazul grupării formate din Tafrali, Găvănescu și Ursu, sau conservarea vechii autorități, pentru Ibrăileanu, Bratu și Gusti. Vehiculate discursiv după terminarea războiului, cele două ipostaze asumă de fapt conflictul declanșat pentru un nou raport de putere în Facultatea de Litere. Gruparea din jurul lui Traian Bratu a înțeles că acceptarea suspendării lui Bărbulescu ar fi constituit un ascendent semnificativ pentru profesorii întorși de la Paris. Astfel, aceștia ar fi căpătat întâietatea morală în gestionarea intereselor Facultății prin substituirea progresivă în locul grupării adverse. Prin opunerea față de suspendarea lui Bărbulescu, profesorii rămași în țară au atacat practic sursele puterii ale noii grupări constituite în Facultate, și anume monopolul afirmării patriotismului.

Universitatea din Iași începea astfel perioada interbelică sub spectrul „igienizării” și al revanșei, atitudini care nu puteau cuagula spațiul academic. Conflictul, având în subsidiar impunerea unui nou raport de putere, se dezvoltă și devine o temă recurentă în cadrul Universității din Iași ieșită din război. Primii ani vor fi așadar unii de căutări și de vindecare a

¹² Ibidem.

¹³ În acest caz, Bratu îl pomenea pe profesorul P. Poni, membru marcant al Partidului Liberal, ca martor al lucrărilor care au hotărât componența misiunii universitare (Ibidem).

¹⁴ Ibidem.

rănilor deschise provocate de conflagrație. După diferendul profesorilor, „terenul de luptă” va fi ocupat de studenții naționaliști, instigați de juristul antisemit A.C. Cuza.

Cazul Facultății de Drept și rolul lui A.C. Cuza

Ruperea legăturilor dintre Facultatea de Drept și rectorul Universității și, ulterior, acutizarea neînțelegerilor au fost posibile pentru că între cele două instituții existau dezacorduri mai vechi, care își aveau originea în subordonarea Facultății Juridice intereselor decanului A.C. Cuza¹⁵. Printre lucrurile care indignau Senatul universitar se numărau: cererea ca examenele de la catedrele vacante ale Facultății de Drept din Iași să se desfășoare la București, tolerarea de către facultate a profesorilor „ambulanti”, ce nu domiciliau în Iași și care lipseau de la cursuri, menținerea a 10 catedre vacante¹⁶. O atmosferă de neîncredere reciprocă și de suspiciuni a degenerat în acuze reciproce. A.C. Cuza supralicita conceptul autonomiei universitare și, în spatele unei frezeologii complicate juridic, nesocotea autoritatea Senatului universitar.

Conflictul a fost dominat de câteva episoade, care au culminat cu retragerea reprezentanților Facultății de Drept de la lucrările Senatului, în cursul anului 1922, și cu amenințarea că vor reveni doar după demisia rectorului Traian Bratu¹⁷. Situația tensionată a culminat în 1925 când s-au înregistrat demisii în bloc a mai multor profesori ai facultății¹⁸. La început, starea conflictuală a fost agravată și de exmatricularea, de către Senatul universitar, a studentului C. Z. Codreanu din Universitate, pentru fapte repetate de indisciplină și de violență fizică asupra unor colegi sau asupra unor jurnaliști. Consiliul Facultății de Drept a contestat hotărârea Senatului universitar și nu a pus în aplicare exmatricularea studentului, motivând prin faptul că agresiunea a avut loc în afara Universității iar chestiunea nu se afla în competența forului superior al instituției. După momentul decembrie 1922, cazul generației 22 va determina în mod decisiv funcționarea Universității și a Facultății de Drept. Declanșarea unui conflict avea așadar constituite antecedentele necesare. În scurt timp, invocarea prestigiului profesional și a onoarei personale, unele determinante într-un spațiu conservator ca cel academic, a condus la izbucnirea unor disensiuni ireconciliabile între Rectorat și decanul Facultății de Drept.

Conflictul din interiorul Universității a început cu problema „diplomelor false”, descoperite de rectorul Traian Bratu, în octombrie 1921. Acesta a fost momentul care a declanșat starea tensionată între acesta și A.C. Cuza și care a condus la o nouă dinamică a

¹⁵ Dintre cei 8 profesori ai Consiliului Facultății, Cuza avea o majoritate formată din Gh. Tabacovci, I. Coroi, V.V. Pella și, de cele mai multe ori, D. Alexandrescu. Matei B. Cantacuzino (fost ministru conservator al justiției și al instrucțiunii) era neutru și avea opinii distincte, dar colabora cu decanul. Singurul oponent era Petre Dragomirescu, deputat al Partidului Poporului, apoi, după anii 30 trecut la liberali, dar lipsind des din Iași, nu era convocat la consilii.

¹⁶ Biblioteca Academiei Române (BAR), Secția Manuscrise-Carte Rară, Arhiva 1636 (Traian Bratu), dosarul Dare de seamă asupra mersului Facultății de drept din Iași, 1918-1922.

¹⁷ Rectorul Iulian Teodorescu (ian.-sept.1920) a descoperit, în vara anului 1920, la Ministerul Instrucțiunii, o diplomă a unui student de la Facultatea de Drept, care avea falsificată semnătura sa. Acest lucru a declanșat o anchetă a Parchetului în Universitate și la Facultatea Juridică. Ancheta s-a prelungit și pe durata conducerii rectorului următor, Nicolae Leon (sept.1920- oct.1921) care, ca urmare a acelor nereguli, a concediat tot personalul de la cancelaria Rectoratului. Mandatul noului rector, Traian Bratu (oct.1921-dec.1922), a debutat tot sub auspiciile anchetei Parchetului din Iași.

¹⁸ Era vorba de profesorii M.B. Cantacuzino, P. Dragomirescu, I. Leatris, E. Herovanu și Fl. Sion.

aflilierilor grupurilor de profesori în Colegiul universitar, în Senat și în Universitate. Pretextul și finalitatea întregului conflict a constat în a apăra Universitatea de eticheta de „laborator de diplome false” și de a deferi justiției pe cei vinovați. Pe de altă parte, pentru gruparea din jurul decanului Facultății de Drept, ignorarea autorității Senatului era un mijloc de a demonstra incapacitatea „oficiului țărănist” (Senatul universitar în viziunea lui A.C. Cuza, n.ns.) de a gira treburile Universității.

În luna octombrie 1921, la Rectorat s-a prezentat secretarul Facultății de Drept, D. Antonescu, care, fapt curios, suplinea și o catedră la secția doctorat, cu dosarele a 80 de licențiați ai sesiunii din octombrie¹⁹. Rectorul, sesizat de graba cu care acesta dorea să fie semnate, le-a controlat și a descoperit nereguli grave în actele studenților²⁰. În plus, la Rectorat, în această perioadă s-au înmulțit denunțurile împotriva unor indivizi care cereau înscrierea în Barou fără ca să urmeze cursurile Facultății, dar care totuși prezentau o diplomă de absolvire²¹. Rectorul a reținut acest dosar și l-a depus la actele Rectoratului. Parchetul, care deja desfășura o anchetă în Universitate, a ridicat actele de la Rectorat și, constatând falsurile, l-a arestat pe secretarul Facultății de Drept, D. Antonescu, declanșând o anchetă fără precedent²². Profesorii Facultății de Drept, considerându-se jigniți, tratau acțiunile rectorului drept o lipsă de delicatețe în rezolvarea unei „probleme așa de gingașă” (M.B. Cantacuzino, n. ns.). În joc era chestiunea dacă aceștia erau complici la falsurile găsite. În acest stadiu, relațiile dintre Rectorat și Facultatea de Drept erau anevoioase și bazate pe o tolerare reciprocă, neajungându-se încă la un conflict deschis.

O comisie de anchetă, cerută de Minister și convocată de rector în decembrie 1921, a fost desființată de noul ministru al Instrucțiunii în guvernul Take Ionescu, ca urmare a protestului Consiliului Facultății de Drept²³. Devenind o problemă care îi periclita autoritatea și care îi slăbise poziția în fața Ministerului, Traian Bratu a luat hotărârea de a pune capăt neregulilor din Universitatea ieșeană. Au fost puse în joc strategii de denunțare a Facultății de Drept, prin trimiterea unor scrisori confidențiale membrilor senatului universitar și Ministerului²⁴. Acesta încerca să decredibilizeze profesorii Facultății, majoritatea ambulanti,

¹⁹ Ministerul va valida doar 33 de dosare din cele depuse inițial de Facultatea de Drept. Acest lucru, Bratu l-a adus la cunoștința Senatului și Colegiul universitar, în ședințele din lunile ianuarie și februarie 1922.

²⁰ Rectorul a mai descris și situația numărului de studenți de la Facultatea de Drept: între 1860-1910, au fost 626 licențiați; între 1919-1921 au fost 1100 de titrați; în anul școlar 1921-1922, cele trei facultăți au avut 107 licențiați și doctori, în timp ce Facultatea de Drept între 150-160 de licențiați (ANIC (Arhivele Naționale Istorice Centrale), Fond Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, Raportul lui Bratu către Minister, dosar 476/1922, f. 32).

²¹ BAR (Biblioteca Academiei Române), Secția Manuscrise-Carte Rară, Arhiva 1636 (Traian Bratu), în dosarul Dare de seamă asupra mersului Facultății de drept din Iași, 1918-1922, există un număr de 7 scrisori către rector cu denunțuri ale unor astfel de fraude.

²² De altfel, D. Antonescu a fost găsit de către Tribunalul din Iași vinovat de delictele: fals intelectual - și-a falsificat diploma de doctorat, cu toate că A.C. Cuza declarase Comisiei de Anchetă a Parchetului că a făcut parte din Comisia de Examen a doctoratului susținut de secretarul Facultății, alături de P. Dragomirescu, care în schimb negase vehement acest lucru și faptul că s-ar fi ținut vreodată acel examen de doctorat în Facultate -, luare de mită și fraude în favoarea diferiților studenți (Ibidem, Extras din dosarul nr. 169/1922 al Tribunalului Iași, cu privire la Dumitru D. Antonescu).

²³ A.C. Cuza denunța ancheta administrativă ca fiind una „clandestină”, profesorii nefiind consultați, P. Dragomirescu, în opinia sa, nefiind un membru al Facultății de Drept ci doar un reprezentant al guvernului Averescu (ANI (Arhivele Naționale Iași), Fond Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dosar 959/1921, f. 25).

²⁴ Ibidem, dosar 997/1922, f. 143.

arătând modul cum înțeleg aceștia să lipsească de la cursuri sau să falsifice examene²⁵. Apoi, a făcut publicitate cazului, prezentând problematica întregii Universități, în ședința Colegiului universitar din 7 februarie 1922²⁶. În cadrul ședinței, au avut loc numeroase schimburi de replici și de acuze personale, care au agravat conflictul și care au condus la izolarea lui A.C. Cuza și a cauzei sale în Colegiul universitar. Ion Simionescu (profesor la Facultatea de Științe și deputat liberal) a deschis ședința, declarând „că nu putem admite ca noi, profesorii Universității, să fim tratați ca niște salariați ai fabricii de titluri false de la Universitatea din Iași”²⁷. A. C. Cuza i-a cerut rectorului demisia, iar pentru a nu inflama spiritele și mai mult, profesorul I. Găvănescu a făcut apel la calm: „vreți să dăm un vot de blam, vreți să dăm confirmare bănuielilor. Am căzut oare în faliment?”²⁸.

Profesorii de la Drept au părăsit sala iar victoria lui Bratu a fost doar una de etapă, și mai ales, incompletă. Acesta nu realiza că era în sarcina sa să rezolve aceste chestiuni, implicarea întregii Universități și, mai ales, a Ministerului șubrezindu-i autoritatea și făcând ca întreg scandalul să alunece într-un diferend personal. O consecință a acestui stil intransigent²⁹ a fost aceea că, începând cu luna martie, rectorul nu a mai putut lucra cu Senatul Universitar, reprezentanții de la Facultățile de Drept și Medicină și chiar cel al Facultății de Litere au refuzat să mai participe la lucrări³⁰. Peste această situație s-a adăugat și manipularea studenților care au început să manifeste în Universitate, stimulați de propaganda lui A.C. Cuza. Cursurile s-au întrerupt pentru șase săptămâni, starea de „anarhie și de teroare” fiind resimțită negativ de unii profesori, care prevedeau consecințe grave Universității.

În lipsa Senatului, Universitatea devenea astfel de necontrolat. Senatul universitar condus de rector era în imposibilitatea de a administra Universitatea. Facultatea de Drept nu-i pune în aplicare hotărârile, iar ministrul liberal, C. Angelescu, „acordând” autonomie Universității, amâna sistematic să se manifeste ca autoritate școlară superioară, invocând neimplicarea în chestiuni administrative. Începuse un complicat joc de interpretări ale legii învățământului, de proceduri juridice și de afilieri ai unor profesori care nu tolerau instrumentarea politică, de către Cuza, a unor chestiuni școlare. Acesta recuza în mod ostentativ Senatul și autoritatea sa, declarând că nici o măsură a rectorului nu o va recunoaște fără „propria autorizație”. Un sfârșit al conflictului, fără eliminarea uneia dintre părți, nu mai

²⁵ A conceput un adevărat dosar, de peste 60 de pagini.

²⁶ Problemele administrative ale Universității erau de competența Senatului universitar (art. 99 din *Legea pentru modificarea unor articole din legea asupra învățământului secundar și superior*, M. Of., nr. 183, 24 martie 1912, cunoscută și sub numele de *legea Arion*). Însă, rectorul, înțelegând oportunitatea ce i se oferise pentru a reglementa disensiunile cu Facultatea de Drept, a supralicitat chestiunea „diplomelor false”, considerând-o una de interes general al instituției și convocând astfel Colegiul universitar, conform prevederilor art. 101 din *legea Arion*

²⁷ ANI, Fond Universitatea „A.I. Cuza”, Rectorat, dosar 997/1922, f. 43.

²⁸ Ibidem, f. 51.

²⁹ Traian Bratu, de formație germanist, era cunoscut drept o persoană intransigentă, cu un stil de viață foarte organizat (G. Ivănescu, „Amintiri despre Traian Bratu”, în *Înterferențe culturale româno-germane*, Iași, 1986).

³⁰ Deși lipseau la mai mult de cinci ședințe consecutiv, Ministerul nu îi considera pe reprezentanții Facultății de Drept demisionați, tolerând astfel acțiunile acestora. Articolul 91 al *legii Arion* prevedea că „membrii Senatului universitar care, în timp de șase luni, vor lipsi, ori din ce cauză, cinci ședințe vor fi considerați de drept demisionați din această însărcinare” (*Legea pentru modificarea unor articole din legea asupra învățământului secundar și superior*, M. Of., nr. 183, 24 martie 1912).

era așadar posibil. Atingerea prestigiului profesional și a onoarei personale au făcut ca pozițiile asumate să fie de o asemenea intransigență

Cauza acestui conflict era prezentată ca fiind aversiunea personală a lui Bratu față de situația înregistrată la Drept. Tot un diferend personal a considerat cazul și Ministerul Instrucțiunii, care, ignorând tacit adevăratele chestiuni și mize, în decembrie 1922 a considerat necesar să numească o comisie de arbitraj pentru stingerea diferendului din cele două părți, Rectorat și Facultatea de Drept³¹. Era un lucru care a nemulțumit profund pe Bratu, care vedea cum Ministerul tratează izolat cauza conflictului său cu A.C. Cuza. Membrii comisiei s-au întrunit și au stabilit că între Cuza și Bratu nu a existat un conflict, ci între Facultatea Juridică, în totalitatea ei, și Rectorat. Comisia a mai stabilit că rectorul, la rândul său, nu a dorit să ofenseze pe profesorii Facultății de Drept iar A.C. Cuza, constatând lipsa jignirilor personale, nu va mai avea nici motiv să nu se mai prezinte la ședințele Senatului³². Între timp, Traian Bratu își înaintase demisia din funcția de rector, se pare la 6 decembrie, scrisoare primită la Minister în data de 8, aceeași lună: „nefiind în stare a conduce Universitatea din Iași în situația în care a ajuns, nu din vina mea, respectuos repet cererea mea stăruitoare să binevoiți a primi demisiunea mea din postul de mare cinste și grea răspundere de rector al Universității din Iași”³³. Ministrul a primit demisia rectorului după finalizarea lucrărilor comisiei de arbitraj, pe 15 decembrie, lucru pe care Bratu l-a taxat dur în presa centrală.

Acesta era fundalul care a făcut posibil ca, la 10 decembrie 1922, să izbucnească la Iași o mișcare studentească care va perturba grav Universitatea și care va crea mitul unui partid și al liderului acestuia, C. Z. Codreanu³⁴. Trebuie menționat că nici A.C. Cuza, care a monopolizat mișcările studentești în folos propriu, și nici Bratu sau Ministerul Instrucțiunii nu au realizat la ce au dat naștere sau, respectiv, la ce au contribuit. Discursurile culpabilizatoare au venit din ambele părți, Minister și Rectorat. Fiecare vedea soluția rezolvării ca fiind în sarcina celeilalte autorități. Pe fondul acestei abdicări s-a format așa numita „generație 22”, cu un rol atât de nefast în viața politică a României.

Asasinarea prefectului Poliției din Iași, C. Manciu³⁵, de către C.Z. Codreanu la 25 octombrie 1924, a reprezentat momentul maxim al impotenței oficialităților și al lipsei de clarviziune din partea universitarilor ieșeni³⁶. A.C. Cuza considera că studenții erau în legitimă apărare în bătăile lor cu Poliția pe străzile Iașului, uitând că și aceștia, în afara Universității, se supuneau legilor statului. Până în toamna anului 1923, momentul în care este

³¹ În comisie fuseseră numiți Dimitrie Gusti, Iulian Teodorescu și Emil Pangrati, profesori la Universitatea din București.

³² Biblioteca Universitară „Mihai Eminescu”, Iași, Secția Colecții Speciale-Carte Rară, Arhiva 374 (Traian Bratu), Scrisoarea lui T. Bratu către ministrul C. Angelescu, f. 258-260.

³³ ANIC, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, dosar 457/1922, f. 48.

³⁴ Încă din luna noiembrie studenții creștini au început să manifeste, cerând rectorului demisia, distrugând sedile unor ziare „jidănite” (Opinia, Lupta), oprind studenții evrei să intre la cursuri, amenințând cu violențe dacă nu vor părăsi căminele studentești.

³⁵ În cadrul Senatului universitar din 16 nov. 1923, A.C. Cuza se plânga de comportamentul prefectului Poliției din Iași, C. Manciu, având o declarație care prefigura crima de peste un an: „În fruntea Poliției e un om ridicol, posibil oricând a cădea victima unor atentate atingătoare a autorității pe care o reprezintă, așa cum s-a întâmplat cu ouăle clocite” (ANI, Fond Universitatea „A.I. Cuza”, Rectorat, dosar 1043/1923-1929, f. 31).

³⁶ Ședința Colegiului universitar din 31 octombrie 1924 (Ibidem, dosar 1051/1925, f. 16-28).

ales rector Al. Slătineanu, cel care nu avea emoții în fața pudorii studenților sau universitarilor ce nu faceau cursuri cu Armata în sala, studenții erau cumva absolviți de urmările oricărui gest violent în incinta Universității³⁷. Se credea că organele de ordine ale statului nu aveau voie să intre, întrucât, în termenii profesorului P. Bogdan, noi „lucram aici doar cu ebrubeta și stiloul”. Desolidarizarea de Cuza s-a făcut în cele din urmă prin rigoare, în discuția privind condamnarea gestului lui Codreanu, și nu direct, prin numirea instigărilor profesorului de la Facultatea de Drept.

Conflictul dintre Traian Bratu și A.C. Cuza a perturbat activitatea administrativă a Universității, în perioadele 1921-1922 și, mai ales, 1922-1923. În acest ultim an, pe fondul mișcărilor studențești, instituția ieșeană de învățământ a blocat desfășurarea anului universitar, oprind cursurile³⁸. Aceste neînțelegeri erau numite, în discursurile profesorilor de la Senat drept un adevărat „război”, care implica tot arsenalul specific unui asemenea gen de conflict. Cuza, dar și Bratu, dând dovadă de maximă intransigență, au văzut în jignirea Facultății Juridice, respectiv subminarea autorității Senatului, ocazia perfectă de a reglega și de a pune capăt stării de provizorat dintre cele două entități dar și mijlocul de a-și asuma un proiect de putere în cadrul Universității din Iași. În asemenea context, în care pozițiile exprimate defineau o intransigență militantă mai mult decât un dialog academic, s-a așteptat o soluție pentru o viață universitară depolitizată. Din păcate, radicalismul afișat nu a permis soluții de compromis. Studenții naționaliști au monopolizat dezbaterile și au reconfigurat traiectoria Universității în primii ani interbelici.

Manifestațiile antisemite

În toamna anului 1922, Universitatea s-a deschis sub auspiciile aceluiași conflict. Din noiembrie, lucrurile s-au înrăutățit odată cu mișcările studențești. Protestele acestora au devenit foarte violente. O parte a studenților Facultăților de Drept și Medicină erau motivați de antisemitismul violent al lui A.C. Cuza. Cei din cămine, în special, protestau din cauza lipsei lemnelor, lucru pentru care instituția ieșeană și-a încetat cursurile. Manifestațiile „Asociației studenților creștini” au fost cele mai zgomotoase și au cuprins Universitatea și căminele studențești³⁹. Violențe și manifestații studențești au existat la Universitatea din Iași și înainte de primul război mondial, însă nu au conținut elementul excluderii unei categorii de studenți pe principii etnice. Apoi, modul cum au asumat în discursul public problema integrării studenților veniți din Basarabia, o mare parte a acestora evrei, a constituit pentru primul deceniu interbelic cartea de vizită a universitarilor ieșeni.

³⁷ Prefectura Poliției din Iași, în urma înregistrării unor manifestații ale studenților „creștini”, identifica pe autorii dezordinilor, trimițând în cele din urmă rectorului o listă cu studenții care luau parte la întrunirile din Universitate. Era o măsură care mai mult tensiona raporturile dintre Poliție și rector, întrucât profesorii universitari așteptau aplicarea legii împotriva celor care provocau dezordine în Universitate (Ibidem, dosar 1047/1924, f. 613). Al. Slătineanu a protestat foarte dur asupra ineficienței organelor de poliție, care asistau impasibile la bătăile aplicate studenților evrei, precum și la agresiunile verbale dar și fizice îndreptate împotriva unor profesori. În decembrie 1924 a înaintat Ministerului demisia din funcția de rector, din cauza „lipsei totale a concursului autorităților militare și a parchetului”. Ministrul i-a respins demisia, în timp ce toți prefecții de poliție au fost convocați la București („Lumea”, VII, sâmbătă 13 decembrie 1924, p.1).

³⁸ De altfel, cu toate rugămintele studenților Facultății de Științe, anul 1922-1923 a fost anulat, Universitatea nerecunoscând nici un examen ținut, obligând pe studenți să repete anul universitar (ANI, Fond Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dosar 1022/1923, f. 329).

³⁹ Ibidem, dosar 1004/1922, f. 178-181.

Cultura politică interbelică a experimentat la Universitatea din Iași rezistența/acceptarea societății românești a studenților veniți din stânga Prutului. Edificator este faptul că o mare parte a profesorilor universitari se refereau la studenții basarabeni fără a mai preciza și apartenența religioasă, în timp ce grupul profesorilor din jurul lui A.C. Cuza identifica doar elementul diferenței, referindu-se amenințător la evreii din Basarabia. În timp ce primii defineau o categorie de cetățeni români, profesorii cuziști și studenții naționaliști denunțau un grup de străini. Pentru unii, în joc era „curățirea” Universității, de cealaltă parte era apărarea normalității așezământului academic.

O parte a studenților naționaliști incitau la violență, interzicând studenților evrei intrarea în Universitate, atitudinea violentă culminând cu distrugerea, în noaptea de 5 decembrie, a tipografiei și devastarea sediului ziarelor ieșene „Opinia” și „Lupta”. Profesorii, în ședința Colegiului universitar din 7 decembrie 1922, acuzau Poliția că nu a intervenit în mod deliberat, pentru a crea haos și a zădarnici acțiunea profesorilor din Senat care încercau să liniștească spiritele. Lucrările s-au încheiat după miezul nopții, avându-se convorbiri cu autoritățile militare, discuții în care profesorii se opuneau intervenției armatei în Universitate. Studenții nu mai mergeau la cursurile „profesorilor jidăniți” iar rectorul era acuzat că s-a vândut „jidănilor”⁴⁰.

La începutul lunii decembrie, studenților evrei li s-a interzis intrarea la cursuri. S-au constituit brigăzi speciale care îi scoteau pe aceștia din săli. Studentelor evreice li s-a acordat, de către „studenții creștini”, un ultimatum de 48 de ore pentru a părăsi căminele⁴¹. A fost momentul în care a luat naștere așa numita „generație 22”. Contextul era deja încărcat de conflictul dintre Facultatea de Drept și conducerea Universității.

Senatul, întrunit în ședințele din 22 noiembrie și 5 decembrie 1922, a constatat anarhia din Universitate și faptul că profesorii și membrii Senatului nu au nici un fel de autoritate. Aceștia (T. Bratu, I. Borcea, C. Bacaloglu, D. Tănăsescu, P. Bogdan și G. Ibrăileanu) au delegat ministrului toată răspunderea pentru că nu s-a implicat în rezolvarea conflictului, anunțându-l că nu se mai întruneau în chestiuni administrative⁴². Între timp, conflictele studențești au luat amploare (se refuza studenților evrei disecția cadavrelor creștine), Universitatea fiind confruntată cu acte grave de indisciplină, pe care Senatul nu le putea soluționa. În aceste condiții, Bratu și-a depus demisia la 6 decembrie, pe care a reafirmat-o la 8 decembrie⁴³. Refuzând demisia acestuia, ministrul îi cerea din nou rectorului să convoace Senatul, pentru a restabili liniștea. Acesta a convocat în schimb Colegiul universitar pentru că Senatul își declinase răspunderea.

Pe 8 decembrie, în prezența secretarului de stat din minister, V. Valaori, a avut loc întrunirea Colegiului universitar⁴⁴. I. Borcea, membru al Partidului Țărănesc, a fost cel mai virulent la adresa ministrului, acuzându-l de complicitate și lipsă de decizie în aplanarea conflictului. Valaori a fost înștiințat că ministrul „a tolerat” și a lăsat „să continue la Iași o

⁴⁰ În cea mai mare parte, erau studenți evrei din Basarabia; unii dintre ei au fost anchetați și arestați, cazul lui Timotei Marin, pentru colaborarea cu regimul bolșevic și propagandă comunistă.

⁴¹ ANI, Fond Universitatea „A.I. Cuza”, Rectorat, dosar 1004/1922, Înștiințare din 7 decembrie, f. 176.

⁴² Ibidem, dosar 1006/1922, f. 40.

⁴³ ANIC, Fond Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, dosar 457/1922, f. 48.

⁴⁴ ANI, Fond Universitatea „A.I. Cuza”, Rectorat, dosar 1006/1922, f. 71.

stare de lucruri periculoase”. Colegiul, în unanimitate, „lasă dl. ministru răspunderea situației”⁴⁵. Valaori nu era de acord cu cele exprimate de membrii Colegiului și a promis că-l va informa pe Angelescu. Autoritățile ministeriale și cele universitare se aflau deja pe poziții ireconciliabile, studenții monopolizând deja spațiul academic ieșean.

Pornite drept o problemă universitară, manifestările studențești au fost instrumentate discursiv, din lipsă de prevedere de liberali, din comoditate de universitarii de stânga, drept o problemă a culturii naționale. Contrariați că pe cadavrele creștine făceau disecții studenții evrei și sub impulsul manifestărilor de la Cluj, membrii Asociației studenților creștini au ocupat Universitatea și s-au dedat la acte huliganice⁴⁶. În definitiv, chestiunea era strict a Facultății de Medicină, în cursul anului 1923, în timpul lucrărilor Senatului din 5 noiembrie, i se găsisse și soluția⁴⁷. Studenții evrei nu mai puteau face disecții pe cadavrele ne-evrești, decât dacă rămâneau unele după ce studenți creștini își treceau examenele⁴⁸. Aceasta, în ciuda avertizării Comunității evreești că problema nu era deloc religioasă ci strict una școlară, cadavrele fiind obiect de studiu și nu simbol al identității naționale. Această opinie era îmbrățișată și de o majoritate a corpului profesoral al Universității, care vedea acțiunile studenților de a face disecții un drept câștigat prin examen, indiferent de originea cadavrelor. În timp, aceste probleme au căpătat o miză politică, prin prelungirea unei probleme instituționale și prin atitudinea ambiguă a corpului profesoral⁴⁹. În timp ce profesorii universitari nu se puneau de acord asupra măsurilor, Asociația studenților creștini adresa cereri ultimative rectoratului, sub amenințarea că își declină răspunderea pentru „ceea ce se poate întâmpla” dacă nu se îndeplineau solicitările studenților naționaliști⁵⁰.

⁴⁵ Ibidem

⁴⁶ În cadrul ședinței Senatului Universitar din 16 decembrie 1922, s-a discutat cazul secției de disecție a Facultății de Medicină. A.C. Cuza a fost cel mai virulent, considerând că este „o crimă [...] cadavre creștinești să fie sfărțecate de evrei”. S-a convenit ca până la o soluție găsită de Minister, secția să rămână închisă, deși G. Demetriade, reprezentantul Facultății de Medicină, atenționa că facultatea era pentru soluția ca toți studenții facultății să facă disecție pe cadavrele deținute. De aceeași părere era și P. Bogdan, directorul căminelor, care se opunea izgonirii evreilor din cămine, întrucât era un drept câștigat în urma unor examene. Cu toate acestea, conștienți de anvergura protestelor și de radicalismul acestora, profesorii au acceptat un compromis, credeau ei salvator. Actul a fost văzut drept o slăbiciune iar doleanțele studenților au crescut în intensitate (Ibidem, f. 188-190).

⁴⁷ Ibidem, dosar 1037/1923, f. 8 și passim.

⁴⁸ În fața acestei decizii, Uniunea Evreilor români a adresat un protest rectorului, contestând decizia Senatului universitar de a interzice disecția cadavrelor de către studenții evrei, decât dacă își procurau singuri cadavre. În opinia acestora, cadavrele erau obiecte didactice, procurarea lor fiind în sarcina Facultății de Medicină. Aduceau un argument în plus al angajamentului comunității evreești, faptul că în război, din cei 215 de medici morți, 76 au fost evrei, în timp ce 618 de ostași evrei au fost decorați. Ofereau spre lectură cartea *Ostașii evrei decorați*, București, 1923 (Ibidem, dosar 1022/1923, f. 372-376).

⁴⁹ Într-o notă confidențială adresată rectorului, în martie 1926, Inspectoratul general al poliției și siguranței informa că „3-400 de studenți basarabeni se găsesc în situația de a nu putea studia; sunt ferm hotărâți de a se retrage definitiv din Universitate. Ei vor trimite pretutindeni în țară și străinătate diferite proteste spre a arăta civilizației că în România după 4 ani pierduți zadarnic, basarabeni de orice origine sunt împiedicați de a căpăta cultura superioară necesară și aceasta numai din cauza agitațiilor permanente cu caracter fascist” (Ibidem, dosar 1043/1923-1929, f. 9).

⁵⁰ La 1 noiembrie 1923, aceștia cereau: aplicarea principiului *numerus clausus*, eliberarea studenților arestați, recunoașterea frecvenței anului 1922/1923, reînmatricularea studenților eliminați, eliminarea personalului ajutător evreesc (asistenți, preparatori, interni) și înlocuirea lor cu români (Ibidem, f. 341).

După ani de violențe, în preajma zilei de 10 decembrie, evenimente care conduceau la închiderea Universității până în lunile martie și aprilie, profesorii au consimțit la soluții de compromis. Văzând lipsa de măsuri împotriva lui C.Z. Codreanu și A.C. Cuza, atât din partea Ministerului Instrucțiunii cât și din partea „forțelor de ordine”, universitarii ieșeni au părăsit temele vinovaților morali ai violențelor, căutând noi abordări pentru salvarea onoarei Universității din Iași. Ceea ce nu au realizat universitarii ieșeni era faptul că violențele studențești au slăbit autoritatea demnității rectorale, garantul autonomiei Universității. Prin ocuparea Universității, prin violențe în fața locuinței personale a rectorilor, studenții au delegitimat funcția rectorală. Deși profesorii reușiți în cadrul Marelui Colegiu universitar clamau solidaritatea „cu rectorul nostru”, totuși primii rectori din timpul manifestațiilor interbelice și-au înaintat demisia⁵¹.

În memoria colectivă a studenților naționaliști, ziua de 10 decembrie 1922 a fost instrumentată drept un eveniment fondator, fiind perceput ca momentul în care doleanțele studențești au depășit cadrul stâmpat academic (de genul căldură, burse sau cămin), chestionând în fapt o problemă a existenței naționale⁵². Cerința aplicării principiului *numerus clausus* i-a transformat pe studenții care au manifestat în agenți politici, iar din acel moment competențele profesorilor universitari au fost inevitabil obstrucționate. Prin transferul în afara spațiului universitar a doleanțelor studențești, Universitatea din Iași a cunoscut o nouă fază a existenței sale, una plină de incertitudine, cu jigniri și agresiuni fizice îndreptate împotriva universitarilor, cu tergiversarea numirilor unor profesori și de pauze îndelungate în desfășurarea activităților curente. În același timp, dimensiunea socială a agitațiilor studențești, prin ieșirea în stradă, deci în spațiul public, a atras, cum era și normal, atenția politicii. După 1922, în fiecare an, luna decembrie însemna emoții crescânde în rândul universitarilor și reaprinderea entuziasmului antisemit în rândul studenților. De partea cealaltă, Ministerul Instrucțiunii se izola în proceduri cerute de convenția autorității față de sistemul universitar, fără să asume o soluție a problemei. Uneori titularul portofoliului de la Instrucție a ostilizat ambele tabere. Universitatea se închidea, studenții vandalizau căminele evrești, unii profesori erau insultați, locuitorii din Iași retrăiau scene de violențe și de descinderi ale armatei sau jandarmeriei.

„O zi sfântă” pentru studenții „creștini”, care era privită drept „o sărbătoare a leneșilor” de către universitarii ieșeni, a transformat timp de șase ani, între 1922-1928, spațiul universitar ieșean într-un teatru de război. Universitatea își închidea porțile, încercându-se escaladarea violențelor și salvarea prestigiului instituției. Precaut, începând cu anul universitar 1927-1928, noul rector P. Bogdan închidea încă de la începutul lunii decembrie Universitatea și îi obliga pe studenți să plece acasă pentru vacanța oferită de sărbătorile de iarnă. Treptat, manifestările și cererile antisemite ale studenților au scăzut în intensitate, sărbătorirea zilei de

⁵¹ T. Bratu în decembrie 1922, I. Simionescu în septembrie 1923, în timp ce Al. Slătineanu a părăsit fotoliul rectoral în noiembrie 1926.

⁵² Pentru o imagine asupra evenimentelor de la 10 decembrie 1922, din întreg spațiul universitar românesc, vezi Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare 1918-1939*, traducere de Țicu Goldstein, București, Editura Hasefer, 2000, p. 177-187; Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, traducere din engleză de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 1995, p. 302-321. Cazul Universității din Iași a fost analizat în detaliu de către G. Asandului, *Mișcările studențești de la Universitatea ieșeană, în perioada interbelică*, în „AIIX”, XLIII-XLIV, 2006-2007, p. 253-271.

10 decembrie fiindu-le îngăduită acestora, în afara teritoriului Univerității, cel mai adesea la Mitropolie. După ani de închideri succesive ale Universității din cauza violențelor studențești, profesorii au abandonat lupta pentru păstrarea unui sistem academic independent de mizele politice, întrezărind un compromis prin care au reușit să asigure funcționarea Univerității.

Concluzii

„România visurilor împlinite”, cum frumos se exprima profesorul Facultății de Drept din capitală, Al. Oteteleşanu, a fost marea temă a clasei politice românești în primii ani interbelici. Universitatea din Iași și profesorii ei nu au putut evita dezbaterile din societatea românească a primilor ani interbelici, în legătură cu poziția statului în procesul unificării, a rolului elitei culturale în conturarea unei identități naționale. Cu atât mai mult cu cât marea majoritate a universitarilor au crezut în rolul de apostolat pe care așezământul universitar ieșean îl va juca în procesul de integrare a studenților veniți din Basarabia. Participanți la război, din postura de combatanți, medici sau susținători ai cauzei românești în străinătate, profesorii ieșeni au asumat la finalul războiului un rol aparte al condiției universitare. Aceștia au ieșit din război cu o imagine diferită asupra ceea ce trebuie să reprezinte profesorul român și rolul Universității ca educatoare a națiunii.

Profesorii ieșeni au ieșit din război cu o imagine diferită asupra a ceea ce trebuia să însemne profesorul român sau tiparul de națiune în care să se integreze cei din regiunile unite cu țara. Determinant, în anii de după marele război, devenise opțiunea din timpul conflagrației, erai antantist sau „trădător”. Atitudinea și luările de poziție din perioada războiului, în care universitarii s-au împărțit în eroi (mobilizați sau „poziție sedentară”) și cei asupra cărora plana culpa morală, s-au transformat în prima mare temă cu care au început profesorii ieșeni să ocupe spațiul dezbaterii publice în Universitatea din Iași. Susținerea alianței cu puterile Antantei a transformat pe unii universitari în purtătorii stindardului răzbunării împotriva „germanofililor”. Dorința de „curățire” a spațiului universitar de elementele care „au trădat”, cei care au militat pentru alianța cu Germania, le-a fost satisfăcută de suspendările profesorilor C. Stere și V. Arion din cadrul Facultății de Drept. Stere va deveni un caz singular al Univerității din Iași, profesorul de drept constituțional rămânând suspendat până la ieșirea sa la pensie. În jurul revenirii sale la catedră s-au dat mari dispute care au presupus polarizarea corpului profesoral. În cazul Facultății de Litere și Filozofie, elanul revendicativ a fost temperat de eșecul excluderii lui I. Bărbulescu. Mizele depășiseră simpla convenție a pedepsirii profesorilor care au „trădat”, în joc fiind conturarea unor antecedente de la care să fie negociată o nouă ierarhie în cadrul facultății și a Univerității. Ethosul universitar a debutat sub auspiciile acestor dezacorduri între opțiunea antantistă, învingătoare, și cea pentru puterile centrale, una falimentară, fiecare dintre acestea susținute cu tărie și semnificate în cheie identitară.

La finalizarea acestei dispute, spațiul universitar ieșean avea să fie cuprins de o nouă dezbateră decisivă, cea în jurul studenților veniți din Basarabia, o parte a acestora evrei. La fel ca și în problema culpei morale a profesorilor de la finalul războiului, când „se discuta mai mult pentru a avea dreptate decât pentru a găsi adevărul”⁵³, și dialogul în jurul prezenței studenților evrei în Universitatea din Iași va fi unul determinat și va rezuma o problemă a

⁵³ N. Șerban, *Aspecte din războiul actual*, Iași, 1918, p. 3.

identității naționale. În prelungirea luptelor pentru asigurarea „curățirii” spațiului universitar, această nouă chestiune va constitui epilogul scenariului ieșirii curate a Universității din război. În orașul rezistenței, „corpul națiunii” era considerat în pericol în momentul aflului de studenți din Basarabia. Corpul străin atenta la sănătatea culturală a populației. Nu întâmplător, întregul „război” s-a dat în jurul cadavrelor, corpurile românilor fiind ferite de studenții evrei care astfel ar „profana” identitatea neamului. Universitarii ieșeni reușiți în cadrul Senatului universitar, apoi în cadrul Marelui Colegiu, au crezut că punând comunitatea evreiască să doneze cadavre pentru disecție vor rezolva problema. Însă, așa cum lucrurile o vor arăta, o problemă de viață universitară nu se putea rezolva prin apelul la identitatea etnică. Această renunțare, prin acceptarea luării în discuție a originii obiectelor de studiu, a cadavrelor pentru disecție în definitiv, a constituit o nouă probă a modului în care s-a imaginat în sistemul academic ieșean „îgienizarea vieții universitare”.

Violențele orchestrate de către studenții naționaliști au continuat în fiecare an, evenimente care au condus la închiderea succesivă a Universității din Iași. În acest context, poziția Facultății de Drept a devenit una problematică. I se atașa imaginea de focar al ideologiei antisemite și i se cerea, în același timp, să ia măsuri dure împotriva studenților care au provocat dezordini în Universitate. Într-o primă fază a violențelor studentești, profesorii facultății au ignorat deciziile Senatului universitar în privința autorilor manifestațiilor. Treptat, și, mai cu seamă după anul 1924, receptarea juriștilor ieșeni nu a mai putut fi detașată de contextul în care ideologia lui A.C. Cuza a proliferat în rândurile studenților.